

Турпак Н. В.,
*кандидат філософських наук,
провідний науковий співробітник відділу
військово-патріотичного виховання
Науково-дослідного інституту українознавства
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ БІОСФЕРНО-НООСФЕРНИХ ІДЕЙ В. ВЕРНАДСЬКОГО НА ЕКОЛОГІЧНУ ПОЛІТИКУ КРАЇН ЄВРОПИ

Як відомо, одним із найважливіших напрямків реалізації національних інтересів України є інтеграція в європейський політичний, економічний, культурний простір. Це спонукає до розкриття нових аспектів творчості визначних українців – учених, політиків, культурних діячів, мислителів, до переосмислення значення їх ідей не лише для вітчизняної науки, політики та культури, але й виявлення більш глибокого їх впливу на науку, політику та культуру країн Європи.

Розвідки ідейної спадщини видатного українського мислителя В. Вернадського та її впливу на сучасність, здійснені вітчизняними дослідниками його творчості М. Голубцем, С. Кримським, В. Крисаченко, М. Кисельовим, І. Мочаловим, В. Оноприенко, В. Ткаченко та іншими, є фундаментальною основою для висновку про те, що учений заклав основи для формування стилю мислення ХХІ століття, пов'язаного з міждисциплінарними екологічними, політичними, культурно-цивілізаційними та етичними вимірами сучасної науки. Ми, у свою чергу, ставимо за мету показати, що біосферно-ноосферні ідеї В. Вернадського спричинили визначальний вплив на екологічну політику країн Європи.

Ми погоджуємося з підходом, що «екологічна політика – це сукупність (система) засобів і заходів, пов'язаних із впливом суспільства на природу, і спрямованих на забезпечення екологічно-збалансованого розвитку і цивілізованості» [1, с. 315]. При цьому, можна стверджувати, що біосферно-ноосферні ідеї В. Вернадського спричинили вагомий вплив на екологічну політику країн Європи. Це можна стверджувати, опираючись на два основні напрямки. По-перше, на дослідження шляхів потрапляння його провідних ідей на Захід. По-друге, за допомогою глибинного аналізу ідей, викладених в його працях «Наукова думка як планетарне явище», «Де кілька слів про ноосферу» [2, с. 100–275] та інших, присвячених проблемі

біосфери та її переходу до ноосфери, та співставлення його думок із концептуальними ідеями сучасної екологічної політики.

Вплив В. Вернадського здійснювався під час його перебування та праці у країнах Європи. Так, наприклад, загальновідомим є те, що він досліджував явища радіоактивності в Радієвому інституті у Парижі, разом з М. Склодовською-Кюрі та іншими відомими європейськими вченими. В. Вернадський, перебуваючи за кордоном, читав лекції, спілкувався з колегами та друзями з Італії, Польщі, Німеччини та інших європейських країн. Втім, концептуальний зміст його вчення про біосферу та її перехід до ноосфери утвердився в європейській свідомості вже після смерті мислителя, завдяки ініціативі англо-американського еколога Дж. Івліна Хатчисона, який у 1945 році опублікував у журналі «American Scientist» статтю В. Вернадського «Біосфера та ноосфера» англійською мовою [3].

Слід наголосити, що В. Вернадський, у своїй концепції біосфери та її переходу до ноосфери обстоював ідею нерозривного зв'язку між людиною та біосферою, попереджав про небезпеку вторгнення людини в природні біогеохімічні цикли, що мало спонукати її до виваженого та цілеспрямованого контролю над глобальною біогеохімічною сферою. Тому його по праву можна вважати засновником глобально-екологічного підходу як в осмисленні екзистенційних викликів сучасної цивілізації, так і в розробці стратегії їх подолання. Наслідком такого підходу постала актуалізація проблеми глобального екологічного світогляду, як необхідної для виживання в глобальній цивілізації системи норм, принципів та цінностей, які можуть слугувати концептуальними вимірами реалізації екологічної політики. Серед них, – цілісність біосфери, необхідність її збереження, планетарна єдність, пріоритет екологічної безпеки, відчуття унікальності феномену життя, гармонійність співіснування природи і соціуму, пріоритет стійкого розвитку, політична та етична відповідальність людини та людства за наслідки своїх дій в біосфері.

Біосферно-ноосферні ідеї В. Вернадського зумовили розвиток політичної та культурної стратегії країн Європи у виробленні міжнародних заходів щодо подолання глобальних екологічних викликів. Так, можна стверджувати, що завдяки працям В. Вернадського, був започаткований міжнародний політичний дискурс стосовно проблем екології. Він сприяв зростанню усвідомлення на міжнародному рівні глобального виміру екологічних викликів людства, що знайшло відображення у міжнародних угодах, законодавчих актах та програмних документах Міжнародних організацій з глобальних екологічних проблем.

Втілення ідей В. Вернадського можна простежити у рішеннях Стокгольмської конференції з питань транснаціонального довкілля, що була спонсорована Програмою ООН з навколишнього середовища, де уперше на міжнародному рівні були визначені спільні екологічні загрози та комплекс необхідних захисних дій. Згодом в руслі цих ідей відбулася активізація екологічної політики держав, у зв'язку із чим виникло чимало міжнародних ініціатив щодо проблем навколишнього середовища, почала зростати інтенсивність міжнародного екологічного регулювання. Вплив ідей В. Вернадського прослідковується також в тому, що, починаючи з 1970 року було підписано ряд міжнародних документів з проблем екології: Лондонську конвенцію про попередження забруднення моря від скидання відходів та інших речовин (1972), Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на довкілля (1978), Конвенцію про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979), Конвенцію ООН з морського права (1982), Базельську конвенцію щодо міжнародного переміщення небезпечних відходів (1989), Віденський (1985) та Монреальський (1987) Протоколи щодо контролю над забрудненням повітря від викидів фреонів, Конвенцію ООН про транскордонний вплив промислових аварій (1992), Конвенцію рамкову ООН про зміну клімату (1992) тощо. Були ухвалені угоди щодо захисту дикої живої природи, а саме стосовно білих ведмедів, тюленів, екосистеми Антарктиди. Міжнародною спільнотою були здійснені кроки до забезпечення раціонального природокористування та збереження біологічного розмаїття планети. У 1971 році за ініціативою ЮНЕСКО отримала розвиток програма «Людина і біосфера». Були публіковані списки перших 53 біосферних заповідників, розташованих у 8 країнах. Згодом їх сітка значно збільшилася, і сьогодні, за даними ЮНЕСКО, налічує 482 заповідники у 102 країнах [4].

Вплив біосферно-ноосферних ідей В. Вернадського поширився і за межі Європи. Так, зокрема, у 1992 році відбулася Конференція ООН з довкілля й розвитку у Ріо-де-Жанейро, яка впевнено підтвердила глобальний вимір екологічних викликів, привернула до них увагу з боку провідних держав світу, МВФ, Світового банку та СОТ. Вагомим здобутком Конференції у Ріо-де-Жанейро було закріплення стратегічної мети переходу до стійкого розвитку, який, забезпечуючи подальший поступальний розвиток цивілізації, не порушував би природне довкілля, був зорієнтований на гармонію з ним. Нова цивілізаційна модель стійкого розвитку виступила як підсумок зусиль як європейської, так і світової спільноти щодо пошуків засад спільного виживання та виходу з глобального

екологічного кризового стану сучасної цивілізації, недопущення її загибелі внаслідок антропогенних впливів на довкілля.

Серед останніх досягнень екологічної політики країн Європи – ухвала Парламентською асамблеєю Ради Європи стратегічного документу «Вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище», у якому йдеться про необхідність кодифікувати поняття «екоцид» як у національному законодавстві, так і в міжнародному праві як тип міжнародного екологічного злочину. В документі наголошується також на забороні під час збройних конфліктів використання певного виду зброї, яка глибоко впливає на довкілля й унеможливорює життя людини в зоні ураження [5].

Отже, біосферно-ноосферні ідеї В. Вернадського спричинили визначальний вплив на екологічну політику країн Європи. В умовах сучасних загроз, серед яких й загроза екоциду, спричинена військовими діями Росії проти України, актуалізація європейського контексту значення ідейно-теоретичної спадщини В. Вернадського є важливим аспектом осмислення ймовірної політичної та культурної стратегій України у галузі екології та захисту довкілля. Успіх цих стратегій залежить як від здатності України до вирішення власних екологічних проблем, так й від того, яким чином вона зможе брати участь у вирішенні екологічних проблем європейського та глобального рівнів.

Список використаних джерел:

1. Крисаченко В. С., Хилько М. І. Екологія. Культура. Політика : Концептуальні засади сучасного розвитку. К., 2001. 598 с.
2. Вернадський В. І. Вибрані праці. К., 2005. 300 с.
3. Vernadsky V. The biosphere and the noosphere. *American Scientist*. 1945. Vol. 33. № 1. P. 1–12.
4. Турпак Н. В. Ноосферний підхід в осмисленні сучасних екологічних викликів. *Гілея: науковий вісник* : збірник наукових праць. Вип. 130(3), 2018. С. 313–317.
5. ПАРЕ ухвалила резолюцію, що запроваджує поняття екоциду. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3659333-pare-uhvalila-rezoluciu-so-zaprovadzue-ponatta-ekocidu.html>